

9. Єфремов С. Про дні минулі [Спогади] / С. Єфремов // Молода нація: Альманах. – К., 2004. – №1. – С. 151-232.
10. Єфремов С. Грінченко / С. Єфремов // Єфремов С.О. Літературно-критичні статті. – К., 1993. – С. 322-332.
11. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. – К., 1995. – 688 с.
12. Єфремов С.О. Щоденники: 1923-1929 / С. Єфремов. – К., 1997. – 848 с. – (Серія "Мемуари")
13. Камінський А. Психологічна і політична еволюція, як передумова революції / А. Камінський // Сучасність. – 1972. – №3(135). – С. 93-108.
14. Лавріненко Ю. Українська "політика власного ґрунту і сили Володимира Антоновича" / Ю. Лавріненко // Сучасність. – 1985. – №6(290). – С. 76-79.
15. Леонтович В. Спогади (3 часів 1890-1917 років) / В. Леонтович // Тризуб. – Париж, 1928. – Ч.30. – С. 7-8.
16. Лисяк-Рудницький І. Між історією й політикою: Статті до історії та критики української суспільної політичної думки / І. Лисяк-Рудницький. – Мюнхен, 1973. – 441 с.

17. Лотоцький О. Сторінки минулого / О. Лотоцький / Праці Укр. наук. ін-ту. Т.12. Серія мемуари, Кн.3. – Варшава, 1933. – Ч.2. – 490 с.
18. Нариси з історії українського національного руху: Колективна монографія / За ред. В.Г.Сарбея; НАН України. Інститут історії України. – К., 1994. – 189 с.
19. Одарченко П. Життя і наукова діяльність Сергія Єфремова / П. Одарченко // Сучасність. – 1976. – №10. – С. 18-19.
20. Приймак Т. Конституційний проект М. Грушевського з 1905 р. / Т. Приймак // Український історичний журнал. – 1991. – №1. – С. 128-131.
21. Смілянський Л. Борис Грінченко: Критично-біографічний нарис / Л. Смілянський. – К., Харків, 1930. – 104 с.
22. Соловей Е. Сергій Єфремов / Е. Соловей // Єфремов С.О. Вибране: Статті. Наукові розвідки. Монографії. – К., 2002. – С. 5-16.
23. Elwood R. Russian social democracy in the underground: A study of the RSDRP in Ukraine, 1907-1914 / R. Elwood. – Assen, 1974. – XIX, 304 p.

Надійшла до редколегії 21.10.14

Л. Могильный, д-р ист. наук, доц.
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

СЕРГЕЙ ЕФРЕМОВ ВО ВРЕМЯ ОБУЧЕНИЯ В КИЕВСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

В статье исследуется культурно-просветительская деятельность Сергея Ефремова во время учебы в Университете имени Св. Владимира (1896-1901 гг.).

Ключевые слова: Сергей Ефремов, Киевский университет, обучение, культурно-просветительская деятельность.

L. Mogylny, Doktor of History, Associate Prof.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SERGIY YEFREMOV WHILE HE WAS STUDYING AT KYIV UNIVERSITY

The article covers cultural and educational activity of Sergiy Yefremov while he was studying at St. Volodymyr University (1896-1901).

Keywords: Sergey Efremov, Kyiv University, education, cultural and educational activities.

УДК: 94:341.67:327"1991/2014"

В. Павленко, канд. іст. наук, проф.,
М. Заболотна, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ПИТАННЯ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН 1991-2014 РР.

У статті проаналізовано значення нерозповсюдження ядерної зброї в 1991-2014 рр. Виокремлено основні аспекти політики ядерних держав щодо нерозповсюдження в умовах сучасної світобудови.

Ключові слова: нерозповсюдження ядерної зброї, система міжнародних відносин, ядерна зброя (ЯЗ), Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), Організація Об'єднаних Націй (ООН), Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї і матеріалів масового знищення (ГП), Група восьми.

Проблема ядерного нерозповсюдження займає одне з центральних місць в системі сучасних міжнародних відносин та потребує постійного систематизованого контролю. Вона також є пріоритетною для найбільш впливових держав світу, особливо тих, що володіють ядерною зброєю. Тому характер і динаміка нерозповсюдження завжди перебувають у безпосередньому взаємозв'язку зі структурою міжнародних відносин і знаходяться в центрі уваги науковців різних країн.

В Україні дослідженню проблеми ядерного нерозповсюдження та її впливу на систему міжнародних відносин присвятили увагу авторитетні вчені: С. Галака [1], В. Чумак [2], О. Бодрук [3], які у своїх роботах аналізують становлення та розвиток даного режиму, доводять вагомість та значення вказаної проблеми для світового порядку.

Серед досліджень західних авторів, варто виділити фундаментальні роботи вчених Гарвардського університету, виконані на базі Центру науки та міжнародних відносин. В цих працях висвітлюються та аналізуються найгостріші проблеми галузі нерозповсюдження ядерної зброї, показано вплив цього питання на систему міжнародних відносин [4]. Глибокий аналіз ймовірних наслідків розповсюдження, як на регіональному, так і на

глобальному рівнях, демонструють у своїх доробках К. Карл [5, р. 45-60], К. Бейлі [6].

Серед російських досліджень останніх років заслуговують на увагу праці Ю. Фьодорова [7, с. 121-162], В. Давидова [8], В. Орлова, Р. Тімербаєва [9], А. Уткіна [10, 11] де розглядається проблема ядерного нерозповсюдження в російсько-американських відносинах, вивчаються можливості та перспективи подальшої співпраці.

Виходячи з того, що кількість праць в українській історичній науці на сьогодні є досить обмеженою, а переважна їх частина не виходить за межі 2008-2010 рр., автори зроблять спробу проаналізувати та дати об'єктивну оцінку значенню питання нерозповсюдження ядерної зброї в системі міжнародних відносин 1991-2014 рр. та змоделюють їх трансформацію і розвиток у перспективі.

Після розпаду Радянського Союзу і закінчення холодної війни, режим нерозповсюдження ядерної зброї зіткнувся з кризою, яку і досі не вдалося подолати. Необхідно також наголосити, що надзвичайних зусиль у напрямку врегулювання політики нерозповсюдження та забезпечення гарантій контролю над ядерною спадщиною колишнього СРСР за час свого правління доклала Адміністрація Дж. Буша (старшого). В той час, керівниц-

тво Сполучених Штатів, як ніколи було зацікавлене у збереженні централізованого управління ядерними арсеналами і тому підтримувало Росію як ядерну державу.

Із початком президенства Б. Клінтона першочерговим завданням США відразу стало приєднання України, Білорусі та Казахстану до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ, 1.07.1968 р.), як держав, що не володіють ядерною зброєю. До того ж, Вашингтон активно прагнув переконати Індію та Пакистан відмовитись від створення ЯЗ і проведення відповідних випробувань, повернути КНДР у ДНЯЗ, досягти підписання Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДВЗЯВ), а також зупинити співробітництво ядерних постачальників, особливо Росії та КНР, з Іраном [12, р. 13-15]. На 1995 р. головним пріоритетом у зовнішній політиці Сполучених Штатів стало безумовне та безстрокове подовження ДНЯЗ. Держсекретар В. Крістофер повідомив, що в бюджеті 1996 р. \$166 млн. виділено на протидію загрози розповсюдження, в тому числі виділялись кошти для МАГАТЕ, впровадження ЕК та для боротьби з ядерною контрабандою [13, р. 111]. Разом з тим як невдачу адміністрації Президента можна розцінювати відмову Сенату ратифікувати ДВЗЯВ у жовтні 1999 р., що підірвало довгострокові зусилля США, спрямовані на укріплення ядерного розповсюдження; інспекції в Ірак; неспроможність утримати Індію та Пакистан від ядерних випробувань 1998 р. та продовжити діяльність Спецкомісії ООН.

З приходом до влади адміністрації Дж. Буша (мол.), відбулись радикальні зміни у підходах Вашингтону до політики нерозповсюдження ядерної зброї, що були докладно сформульовані у документі "Національна стратегія боротьби із ЗМЗ", оприлюдненому в грудні 2002 р. Було запропоновано перейти до більш активної політики, спрямованої на випередження. Об'єктивною основою такого рішення стало нове співвідношення сил у світі, а каталізатором послужили теракти 11 вересня 2001 р., що поставили на порядок денний боротьбу із загрозою ядерному тероризму. Вашингтон залишив за собою право відповіді переважаючою силою у разі застосування проти Сполучених Штатів зброї масового знищення [14, р. 3]. США визнали необхідним підтримувати ДНЯЗ і МАГАТЕ, збільшуючи фінансування Агенції, сприяючи ратифікації її Додаткового протоколу всіма державами-членами Договору та реалізації угод про запровадження всеосяжних гарантій МАГАТЕ країнами-учасницями. Також Вашингтон добивався зміцнення Групи ядерних постачальників (ГЯП) і Комітету Цангера, та підписання Договору про заборону виробництва матеріалів, які необхідні для виробництва ядерної зброї. До найвищих пріоритетів було віднесено заходи із надання допомоги пострадянським державам у галузі нерозповсюдження з перспективою досягнення продовження програми Нанна-Лугара [14, р. 4-5].

У "Національній стратегії" було запропоновано комплексний підхід щодо запобігання розповсюдженню, а при необхідності – протидії країнам, що можуть ядерну зброю застосувати. Саме в цей час Сполучені Штати переходять до більш рішучої протидії поширенню ядерної зброї із застосуванням набагато об'ємнішого набору заходів – від дипломатичних переговорів до силових акцій (можливо навіть із використанням ЯЗ). Для протидії новим викликам було запропоновано побудувати "децентралізовану архітектуру нерозповсюдження" [15, р. 27]. Спробою створення таких децентралізованих інструментів боротьби стала ініціатива безпеки проти розповсюдження, проголошена президентом Дж. Бушем (мол.) 31 травня 2003 р. Вона передбачала запровадження багатосторонньої основи для перехоплення ЗМЗ, а також матеріалів і технологій необхідних для її

виготовлення на землі, на морі та в повітрі [16]. На сьогодні ініціативу безпеки підтримало більш ніж 100 країн, однак за її межами і досі знаходяться такі впливові держави, як Китай, Пакистан, Індія, Бразилія та ПАР. До того ж, на початок 2000-х років усе частіше спостерігається тенденція у політиці Сполучених Штатів надавати перевагу одностороннім підходам у боротьбі проти розповсюдження, що підтвердив вихід 13 червня 2002 р. країни із Договору від 26 травня 1972 р. по ПРО. Звільняючись від зобов'язань тридцятирічної давнини, що, у свою чергу, фіксували паритет між США та СРСР, Вашингтон розв'язав собі руки щодо подальших кроків у цьому напрямку. Попри те, що роль Сполучених Штатів у стримуванні розповсюдження завжди була, без сумніву, провідною, для сфери нерозповсюдження ядерної зброї такий односторонній підхід може нести вкрай негативні наслідки, оскільки веде до розмивання існуючого режиму, а в більш широкій перспективі – до розквітання системи міжнародних відносин.

З приходом до влади президента Барака Обами (20 січня 2009 р.) політика нерозповсюдження ядерної зброї була дещо змінена. Очевидними стали два суперечливих аспекти політики 44-го президента США. З одного боку Б. Обама закликає до розбудови світу, повністю вільного від ядерної зброї ("Ядерний нуль"), а з іншого, заявляє про необхідність забезпечення ефективною системою ядерного стримування. Ініціювавши проведення кожних два роки міжнародного Саміту з питань ядерної безпеки (березень 2010 р.), президент США, таким чином, закликав до залучення все більшої кількості світових лідерів задля вирішення низки питань у даному напрямку. Третій саміт, що пройшов у Гаазі 24-25 березня 2014 р., зібрав рекордну кількість присутніх: 53 країни і 4 міжнародних організації, де обговорювалася не тільки офіційна тема ядерного тероризму, але і велика увага була приділена засудженню всіма учасниками дій Росії кінця 2013 – початку 2014 рр. проти України та анексії Криму 20 березня 2014 р.

Важливим кроком на шляху до створення глобальної системи попередження та захисту розповсюдження зброї масового знищення стало прийняття Радою Безпеки ООН 28 квітня 2004 р. Резолюції 1540 [17, с. 1-5], першого міжнародного документу, що забезпечив комплексний та всезагальний підхід до ЗМЗ, засобів доставки та виробничих матеріалів. Слід звернути увагу й на те, що виконання Резолюції є обов'язковим і для держав, які не є учасницями спеціальних домовленостей, що входять до режиму нерозповсюдження і не входять до ДНЯЗ (Індія, Пакистан, КНДР, Ізраїль). Особливо важливим стало застосування згаданої резолюції протягом 2004-2007 рр., коли проблема нерозповсюдження загострилася через дипломатичні кризи, викликані активізацією ядерних програм Ірану та Північної Кореї. Сполучені Штати, у свою чергу, надають велику підтримку у виконанні програм Резолюції іншим країнам, виділяючи щорічно (починаючи з 2008 р.) більш ніж 2 млрд. дол. [18]. 27 липня 2006 р. на слуханнях в Конгресі сенатором Р. Лугаром було підкреслено, що Рада Безпеки ООН посідає особливе місце у протидії розповсюдженню ядерної зброї, оскільки швидко відреагувала на запуск Північною Кореєю семи балістичних ракет (15 липня 2006 р.), ухваливши з цього приводу резолюцію 1695 [19, с. 1-3].

Резолюції Ради Безпеки (1540, 1718 – ухвалені у відповідь на ядерні випробування Північної Кореї; 1737 та 1747, що вимагають від Ірану припинення ядерної програми із застосуванням ряду санкцій), для американського керівництва залишаються ключовими чинниками протидії розповсюдженню ядерної та ЗМЗ. Саме на основі цих документів створюються нові міжнародно-

правові повноваження для активної протидії розповсюдженню. Разом з тим, не виключається і можливість односторонніх дій з боку Сполучених Штатів та інших країн співтовариства.

Немає сумніву, що відсутність жорсткої міжнародної реакції на поширення ядерної зброї та балістичних ракет призвела до кризи непокори, яка, в першу чергу, загрожує ДНЯЗ. Невиконання зобов'язань кидає виклик іншим країнам, оскільки це загрожує інтересам безпеки як на державному рівні, так і системі міжнародних відносин, в цілому. Беззаперечним підтвердженням цьому стала затверджена на саміті 26-27 червня 2002 р. в Кананаскісі програма "Глобальне партнерство проти розповсюдження зброї і матеріалів масового знищення" (ГП), яка є серйозним стимулом по укріпленню міжнародної стабільності та безпеки, проявляючи пріоритетну ініціативу восьми передових країн світу у питанні нерозповсюдження.

Сьогодні Програма нараховує 26 країн. На саміті "Групи восьми" у травні 2011 р. в Канаді програму було продовжено ще на 10 років, терміном до 2021 р. та розширено межі її дій. Це ще раз продемонструвало значення політики нерозповсюдження в системі міжнародних відносин не лише для передових світових держав, зокрема "Групи восьми" (Сполучені Штати, Канада, Росія, Велика Британія, Італія, Франція, Німеччина, Японія), а також і для інших країн, які приєдналися до програми Глобальне Партнерство (в 2003 р. – Норвегія, Нідерланди, Польща, Швейцарія, Швеція, Фінляндія; у 2004 р. – Австралія, Бельгія, Ірландія, Данія, Чехія, Південна Корея, Нова Зеландія – як країни-донори, а як отримувач допомоги – Україна; в 2012 р. – Мексика і Казахстан; у 2013 р. – Філіппіни).

Важливе місце проблема нерозповсюдження посідає і в зовнішній політиці таких ядерних держав, як Франція, Велика Британія та КНР. Наприклад, Франція у цьому питанні еволюціонувала від демонстративного дистанціювання зусиль, спрямованих на розбудову режиму нерозповсюдження ядерної зброї, – до активної участі в його зміцненні (з моменту приєднання до ДНЯЗ в 1992 р.). Для Парижу – це крок до зростання його ролі на міжнародній арені. В той же час, на особливу увагу заслуговує проблема відновлення Францією ядерних випробувань у 1995-1996 рр. Президент Ж. Шірак оголосив про таке рішення 13 червня 1995 р. невдовзі після прийняття рішення про подовження ДНЯЗ. Францію відразу засудили не лише сім держав-членів Євросоюзу, але й інші країни світу. Така реакція світової спільноти та резолюція ГА ООН примусили Париж скоротити число ядерних випробувань із восьми до шести. Завершивши програму ядерних випробувань (24 вересня 1996 р.), Франція підписала, а 6 квітня 1998 р. і ратифікувала ДВЗЯВ, після чого в тому ж році стала першою у світі державою, яка відмовилась від ракет наземного базування, що складала суттєву частину її ядерного арсеналу.

Для Великої Британії питання нерозповсюдження, також, є дуже важливим. Країна зробила ряд кроків щодо реструктуризації та скорочення своїх ядерних сил, зменшивши їх на третину. Британська політика 1990-х рр. у галузі нерозповсюдження, в цілому, йшла у фарватері відповідного курсу стратегічного партнерства із США. Солідаризувавшись із позицією Вашингтону щодо ядерної зброї колишнього Радянського Союзу та у питанні подовження ДНЯЗ, Лондон намагався використати свій вплив в Індостані, щоб утримати Індію та Пакистан від ядерних випробувань. Позитивним явищем була послідовна діяльність країни стосовно підписання та ратифікації ДВЗЯВ, а також її готовність до всезагальних переговорів із ліквідації ЯЗ у всьому світі за умови, що

"буде досягнуто прогрес в напрямку глобального знищення ядерної зброї" [20, р. 100].

Зростає роль та значення для майбутнього режиму нерозповсюдження ядерної зброї і Китаю. Вирішальним кроком для КНР стало приєднання Пекіну до ДНЯЗ (9 березня 1992 р.) та підписання ДВЗЯВ (24 вересня 1996 р.). Серед викликів у галузі нерозповсюдження увагу Китаю привертає можливість набуття ядерної зброї КНДР або об'єднаною Кореєю, що, в свою чергу, може підштовхнути і Японію до таких самих дій. Вагому роль КНР відіграла і у переговорах з КНДР стосовно питання приєднання останньої до Рамкової угоди 1994 р. На думку авторів, у середньостроковій і, особливо, у віддаленій перспективі контроль режиму нерозповсюдження буде залишатися для КНР одним із найважливіших. Об'єктивно набиратиме ваги і важливість співпраці Китаю у цій галузі з іншими ядерними державами, в першу чергу такими, як США та РФ.

Важко переоцінити значення політики нерозповсюдження у системі міжнародних відносин і для Росії, особливо у перші роки після розпаду Радянського Союзу. За роки своєї незалежності політика нерозповсюдження Російської Федерації проходила в декілька етапів. Спочатку така політика характеризувалась активною готовністю Москви до зближення з Вашингтоном та координацією спільних дій (1991 – 1996 рр.), а згодом – поступовим охолодженням стосунків між державами (1996 – середина 2013 рр.). Однак це не завадило взаємній роботі країн у стратегічних питаннях і не вплинуло негативно на режим нерозповсюдження. Навпаки, плодом співпраці США та РФ стало не лише подовження ДНЯЗ у 1995 р. на безстроковий термін, а й ратифікація між країнами Договорів про подальше скорочення і обмеження наступальних озброєнь СНО-II (14 квітня 2002 р.) та СНО-III (5 лютого 2011 р.). Але останнім часом стосунки між Сполученими Штатами та Російською Федерацією, у зв'язку із загостренням конфлікту навколо українського питання кінця 2013 – 2014 рр., кардинально змінилися. Росія стала на шлях агресора та загарбника, що веде до трансформації системи міжнародних відносин і сколихнуло режим нерозповсюдження ядерної зброї. В той же час, РФ намагається зняти з себе всю відповідальність за порушення міжнародного режиму. При цьому не вважаючи на зовсім протилежну думку Європи та Америки. Дії російських керівників дають підстави вважати, що Москва, переступивши своїми вчинками безпековий вимір, може зробити так не раз. Росія, на жаль, стає некерованою, а заяви політиків цієї країни звучать все абсурдніше, відвертаючи довіру світової спільноти.

Немає сумніву, що вплив ядерного арсеналу Росії на її роль у світовій системі міжнародних відносин перш за все залежить від здатності РФ використати цей вплив для здійснення активної політики, спрямованої на зміцнення режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Росія і досі залишається ключовим гравцем у галузі нерозповсюдження завдяки другій позиції у світі за потужністю ядерного арсеналу. Маючи дружні відносини з рядом "проблемних країн", Росія ще здатна успішно доповнювати зусилля США у галузі нерозповсюдження. Тому необхідною умовою збереження та зміцнення міжнародного режиму ядерного нерозповсюдження залишатиметься активне співробітництво та тісна координація двох передових держав світу в цій галузі. Такий двосторонній формат міжнародної співпраці у галузі нерозповсюдження був і буде ефективним завжди.

Таким чином, можна зробити висновок, що на початок XXI ст. все ще залишається гострою проблема подальшого попередження розповсюдження ядерної

зброї. Режим нерозповсюдження, хоч і обмежив гіперболізацію ядерного чинника на певному історичному етапі, цілком виконати своє друге завдання в напрямку розподілу держав на дві групи – ядерні та неядерні – так і не зміг. За межами такої бінарної, спрощеної схеми політичного регулювання виникла група ризику, яка складається з країн із розпливчастим статусом "майже ядерних". Отже, питання політики нерозповсюдження ядерної зброї в системі міжнародних відносин 1991-2014 рр. залишається актуальним, внаслідок своєї пріоритетності для всіх офіційно визнаних держав, що володіють такою зброєю. Кожна з країн, яка набувала статус ядерної, прагнула спочатку створити власний ядерний арсенал, і лише довівши його до суттєвих розмірів, почала модифікацію своєї політики в бік нерозповсюдження, при чому, робила це з власним баченням і різними темпами. Для Франції, наприклад, питання нерозповсюдження та дії в напрямку посилення цього режиму є важливим кроком до зростання її ролі на міжнародній арені, а для Великої Британії – стійким плацдармом для стратегічного партнерства із США. Для Китайської народної республіки режим нерозповсюдження також має величезне значення. На сьогодні Китай є регіональним центром сили, що приймає активну участь в міжнародних кампаніях у напрямку нерозповсюдження, що є важливим для забезпечення стабільності в АТР – регіоні, де й досі існує величезний потенціал для нового витка гонки ядерних озброєнь. Якщо говорити про Сполучені Штати, то питання нерозповсюдження було і залишається чи не найважливішим елементом зовнішньої політики цієї держави, що потребує пошуку адекватних відповідей на нові загрози режиму. Тому, Вашингтон повинен відновити послідовність та всеосяжність своєї політики в напрямку зміцнення та розвитку режиму нерозповсюдження ядерної зброї, що, в свою чергу, має потужно впливати на сучасну структуру міжнародних відносин. Таким чином, на думку авторів, варто зосередити увагу на факторі очевидного тісного взаємозв'язку між політикою ключових держав у галузі ядерного нерозповсюдження, їх роллю у світовій політиці та впливу на розвиток і трансформацію міжнародних відносин, в цілому. Слід підкреслити також закономірність, згідно з якою провідні ядерні держави активно протидіють розповсюдженню, в той же час прагнучи законсервувати свій привілейований статус у світовій політиці. Відкритим залишається питання агресивних дій Російської Федерації на території України кінця 2013-2014 рр., що може призвести до кардинальних змін в системі міжнародних відносин унаслідок невиконання міжнародних угод (перш за все Будапештського меморандуму 1994 р.). А неспроможність США та країн Європи відповісти жорсткими методами на такі "виклики" сьогодення, ставить під сумнів не лише низку домовленостей та гарантій десятилітньої давнини, що були обіцяні неядерним державам, а й бачення майбутнього світу. Очевидним є те, що політика нерозповсюдження потребує негайного зміцнення та важливих до-

повнень, а в майбутньому і кардинальної трансформації, бо ця проблема являє собою найважливіший елемент в сучасній системі міжнародних відносин, який, не зважаючи на більш ніж п'ятидесятилітнє існування, сьогодні, на жаль, є досить хитким і викликає занепокоєння.

Список використаних джерел

1. Галака С.П. Проблема нерозповсюдження ядерної зброї у міжнародних відносинах: Монографія. – К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2002. – 278 с.
2. Чумак В.М. Ядерна стратегія США: від перевернення до нерозповсюдження. – К.: РНБіО, НІСД, Центр дослідження проблем нерозповсюдження, 1999. – 301 с.
3. Бодрук О.С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспект. – К.: РНБіОУ, Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2001. – 299 с.
4. Soviet Nuclear Fission: Control of the Nuclear Arsenal in a Disintegrating Soviet Union. CSIA Studies in International Security No. 1 / Kurt M. Campbell, Ashton B. Carter, Steven E. Miller, and Charles A. Zraket. – Cambridge, MA.: Center for Science and International Affairs, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 1991; Avoiding Nuclear Anarchy / Allison Graham, Cote Ower, Falkenrath Richard, Miller Steven. – Cambridge: The MIT Press, 1996.
5. Christophe Carle. Mayhem or Deterrence? Regional and Global Security from Non-Proliferation to Post-Proliferation / Arms Control and Proliferation in the Middle East and South Asia / Ed. by Shelley A. Stahl and Geoffrey Kemp. – New York: St. Martin's Press, 1992. – P. 45-60.
6. Kathleen C. Bailey. Strengthening Nuclear Nonproliferation. – Boulder, Colo.: Westview Press, 1993. – 132 p.
7. Фёдоров Ю.Е. Военный фактор в современных международных отношениях // Современные международные отношения / Под ред. А.В. Торкунова. – М.: Росспен, 2000. – С. 121-162.
8. Давыдов В.Ф. Россия и США: проблемы взаимодействия в укреплении режима нераспространения ядерного оружия. – М.: ИСКАН РАН, 1997. – 78 с.
9. Орлов В.А., Тимербаев Р.М., Хлопков А.В. Проблемы ядерного нераспространения в российско-американских отношениях. – История, возможности, перспективы дальнейшего взаимодействия. – М.: ПИР-Центр, 2001. – 328 с.
10. Уткин А.И. Американская стратегия для XXI века. – М.: Логос, 2000. – 272 с.
11. Уткин А.И. Единственная сверхдержава. (Серия: Национальный интерес.) – М.: Алгоритм, 2003. – 576 с.
12. Robert L. Galucci. Non-Proliferation and National Security // Arms Control Today. – 1994 (April). – Vol. 24. – № 3. – P. 13-15.
13. Secretary Christopher. Overview of 1995 Foreign Policy Agenda and the Clinton Administration's Proposed Budget. Statement before the Senate Foreign Relations Committee, Washington, D.C., February 14, 1995 // U.S. Department of State Dispatch. – February 20, 1995. – Vol. 6. – No. 8. – P. 111, 115-116.
14. National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction. – Washington, D.C.: G.P.O., December, 2002. – 6 p.
15. Thomas D. Lehman. Rethinking Interdiction. The Future of the Proliferation Security Initiative // The Nonproliferation Review. – Summer 2004. – Vol. 11. – № 2. – P. 1-45.
16. The White House, Office of the Press Secretary. – Proliferation Security Initiative: Statement of Interdiction Principles, September 3, 2003 [Electronic resources]. – Access mode: <http://www.state.gov/t/np/rls/fs/23764.htm>.
17. Резолюция 1540 (2004) от 28 апреля 2004 года // Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. – С. 1-5 – (S/RES/1540).
18. U.S. Statement in Connection with the Submission of the 1540 Committee's Report to the Security Council, August 18, 2008 / United States Mission to the United Nations [Electronic resources]. – Access mode: http://www.usunnewyork.usmission.gov/press_releases/20080818_223.html
19. Резолюция 1695 (2006) от 15 июня 2006 года // Организация Объединенных Наций. Совет Безопасности. – С. 1-3 – (S/RES/1695).
20. Britain 1999. The Official Yearbook of the United Kingdom. London: The Stationary Office, 1998. – 600 p.

Надійшла до редколегії 23.10.14

В. Павленко, канд. ист. наук, проф.,
М. Заболотная, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ВОПРОС НЕРАСПРОСТРАНЕНИЯ ЯДЕРНОГО ОРУЖИЯ В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ 1991-2014 ГГ.

В статье проанализировано значение нераспространения ядерного оружия в 1991-2014 гг. Выделены основные аспекты политики ядерных государств по нераспространению в условиях современного миропорядка.

Ключевые слова: нераспространение ядерного оружия, система международных отношений, ядерное оружие (ЯО), Договор о нераспространении ядерного оружия (ДНЯО), Организация Объединенных Наций (ООН), Глобальное партнерство против распространения оружия и материалов массового уничтожения (ГП), Группа восьми.

V. Pavlenko, Ph., D. (History), Prof.,
M. Zabolotna, Graduate Stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

NON-PROLIFERATION OF NUCLEAR WEAPONS IN A SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS (1991-2014)

The paper examines the significance of non-proliferation of nuclear weapons in a 1991-2014 time frame. The main aspects of the policy on non-nuclear states regarding non-proliferation in today's world structure are underlined.

Key words: Non-Proliferation, a System of International Relations, Nuclear Weapons (NW), Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT), United Nations (UN), Global Partnership (GP), Group of Eight.

УДК: 329/78(477.83/.86)

Є. Папенко, асп.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО МОЛОДІЖНОГО ТОВАРИСТВА "СОКІЛ" У ГАЛУЗІ ГІМНАСТИКИ ТА СПОРТУ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У статті детально розглянуто гімнастично-спортивну діяльність українського молодіжного товариства "Сокіл" у Східній Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Проаналізовані причини створення сокільських товариств з фізичного виховання. Досліджено основні етапи становлення та діяльності сокільських гімнастично-спортивних організацій. Висвітлено форми та засоби фізичного виховання. Акцентовується увага на значенні гімнастики та спорту для українського народу напередодні Першої світової війни. Розглянуто політику польського намісництва в Галичині щодо активізації діяльності українського гімнастично-спортивного руху на межі ХІХ – ХХ ст. Висвітлено роль організаторів українського сокільського руху в удосконаленні фізичного виховання молоді. Підкреслюється, що гімнастично-спортивна діяльність українських сокільських товариств була необхідною передумовою у консолідації західноукраїнського населення, а також зуміла засобами фізичної культури підготувати український народ для боротьби за українську державність.

Ключові слова: молодіжне товариство, гімнастика, спорт, "Сокіл", фізичне виховання, визвольний рух.

Одним із напрямків діяльності українських сокільських товариств, створених 11 лютого 1894 р. у Львові Василем Нагірним та Володимиром Лаврівським, було гімнастично-спортивне виховання молоді. Так, 18 лютого 1894 р. на другому засіданні Загальних зборів львівського "Сокола" була ухвалена постановою про проведення з 1 березня 1894 р. перших занять з гімнастично-спортивною підготовки юнацтва [3, с. 25].

Щоправда, сокільська гімнастично-спортивна діяльність, як власне і вся діяльність львівського "Соколу" на початковому етапі його історії, українським населенням не сприймалася. Організатори українського сокільства намагалися донести громадськості думку про необхідність виховати сильне, здорове фізично й духовно молоде покоління та переконати у тому, що саме у поширенні сокільських ідей – майбутнє нації. "Вправи тілесні дуже корисно впливають на стан здоров'я фізичного, а посередньо і духовного", – підкреслював в одному із перших своїх видань Володимир Лаврівський [7, с. 2].

Неодноразово у своїх зверненнях до українського народу В. Нагірний та В. Лаврівський зазначали, що задля того, аби нація змогла активізувати свої дії для боротьби за українську державність, вона мусить передусім пройти фізичне загартування [11, с. 9]. "Для поневоленої нації цей вишкіл тотожний зі справою етичного, духовного відродження. Ті, хто поневолює, найгрунтовніше руйнують поневолені, власне в етичній площині, виховуючи людей на кволах рабів. Найтрагічнішим для поневолених духом є культурне рабство, тобто сприйняття всього сфальсифікованого під впливом суспільного поступу. Тому сокільська ідея насамперед була скерована на ділянку вдосконалення, ушляхетнення, еugenіки й ділянку виховання, етики, як шляху до внутрішнього вдосконалення" [9, с. 47]. "Тільки фізично і морально сильна нація, – наголошував В. Нагірний, – зможе забезпечити своє існування та зберегти свою незалежність, а якщо її немає – здобути її" [13, арк. 3].

Перший гімнастично-спортивний гурток львівського "Сокола" був створений навесні 1894 р. за ініціатииви інженера Теофіля Джулинського [3, с. 25]. Діяльність

спортивного гуртка Т. Джулинського полягала у навчанні молоді фехтуванню ("бобрництво", згодом – назва "шерм") та гімнастиці. Спортивну секцію з гімнастики очолював Йосиф Коциловський, який у 1896 р. у Празі, пройшовши відповідні курси, склав іспит на керівника руханки. Згодом інструкторами гімнастики були М. Гамота, Е. Лукасевич, Г. Гарматій, О. Гамота, Я. Вінцковський, В. Безкоровайний, П. Сухинський, Ю. Семенюк, І. Копач [7, с. 3]. Секцію з фехтування особисто очолював Т. Джулинський. Заняття з гімнастики та спорту проводились в орендованому приміщенні по вул. Підвальної, 7, у Львові. Організатори гімнастично-спортивної сокільської секції для проведення занять на власні кошти придбали гімнастичні прилади: кін, поручні, гантелі тощо. Однак на початковому етапі своєї діяльності це спортивне товариство не користувалося великим зацікавленням серед західноукраїнського населення, адже кількість його членів становила лише 13 осіб [3, с. 25].

Існували також і інші гімнастично-спортивні секції львівського "Сокола". Наприклад, у листопаді 1894 р. був створений сокільський гурток з навчання їзди на ковзанах ("совганка"), а з 1897 р. проводилися навчання їзди на велосипеді (1895 р. – поява першого велосипеду подібного до сучасного). За сприяння В. Лаврівського для навчання з вищезазначених видів спорту були орендовані ставок поблизу Львова та гімнастичні зали. Важливим досягненням організаторів українського сокільства було налагодження зв'язків з чеським "Соколом", унаслідок чого з Праги час від часу надходила література з сокільської гімнастики.

Поступово сокільська гімнастично-спортивна діяльність почала здобувати все більше прихильників. Чисельність товариства збільшувалася. Приміром, якщо у перший рік своєї діяльності гімнастично-спортивні товариства львівського "Сокола" нараховували 121 чол., з яких заняття відвідувало 76, то вже на 1895 р. кількість членів збільшилась до 208 [5, с. 23]. Як підкреслив один з літописців українського сокільства А. Омельчук: "Зачалася праця в новій станиці народної культури тіла і духа. Захоплення зразу було дуже велике, до "Сокола" вступали і